

Europees racisme en het geweld tegen de natuur

In een vorige bijdrage (Amandla, augustus/september 1990) heb ik geprobeerd aan te tonen dat de diepste wortels van de apartheid gezocht moeten worden in haar eigenlijke voedingsbodem: het Europees racisme. De apartheid is namelijk niet iets dat door de bijzondere omstandigheden in Zuidelijk Afrika in het leven is geroepen. Ze heeft haar oorsprong in een mentaliteit die reeds vele eeuwen in Europa bestond en zich tot op de dag van vandaag manifesteert.

Deze mentaliteit kenmerkt zich door een fundamenteel gebrek aan respect voor de ander, voor de persoon, de cultuur en het (grond)bezit van niet-Europese medemensen. Met recht kan in dit verband gesproken worden van minachting voor de ander op grond van hoogmoedswaan, de arrogante claim cultureel superieur en meer ontwikkeld te zijn dan de 'wilden', de 'primitieven', die bovendien een andere huidkleur hebben.

Deze mentaliteit ligt ook ten grondslag aan het Europese kolonialisme, waarbij men zich het recht aanmatigde over andere volken te heersen en de dienst in hun land uit te maken. De overheersing van anderen werd

vaak gelegitimeerd met een beroep op nobele overwegingen: 'kerstening van heidenen' en 'voogdijschap over onmondige volken', maar ook met een arrogant beroep op 'baasschap', een begrip dat kenmerkend was voor de eerste decades van de officiële apartheid.

De bedoeling van deze bijdrage is om de gronden na te gaan van dit vermeende recht op dominantie. Waar aan ontleende men dit recht? Een vraag die mij als theoloog vooral interesseert, is welke rol de joods-christelijke geloofstraditie in deze mentaliteitsvorming heeft gespeeld en of christenen hun eigen traditie wel goed hebben begrepen. Het mag als bekend verondersteld worden dat de Europese cultuur voor een groot deel het produkt van het christendom is, maar het is niet zeker of men zich ervan bewust is in welke mate geloofsovertuigingen, die terecht of ten onrechte op de bijbel zijn gebaseerd, bijgedragen hebben tot het recht dat christelijk Europa zich toeëigende grote delen van de wereld te gaan koloniseren, over andere volken te gaan heersen en hun land te exploiteren.

Het tweede Israel

Ik ben van mening dat men het recht op expansie, dominantie en exploitatie voor een deel aan de bijbel heeft ontleend, enerzijds op basis van de oudtestamentische 'verkiezingsgedachte' en de 'zendingsoverdracht' in het Nieuwe Testament, en anderzijds op basis van een visie op de mens en zijn plaats in de schepping, die berust

op een bepaalde interpretatie van teksten als Genesis 1 en Psalm 8.

Wat het eerste betreft moet ik volstaan met een korte opmerking, namelijk dat het christendom zich langzamerhand is gaan beschouwen als het tweede Israel, het nieuwe uitverkoren volk van God. Deze claim mag in zijn draagwijdte niet onderschat worden, mede omdat de meeste ingrediënten van het antisemitisme daarin opgesloten lagen, maar ook omdat hij beschouwd mag worden als een belangrijke drijvende kracht achter de ontwikkeling van het Europese gevoel van superioriteit boven andere volken. Dat daarmee de gedachte van de verkiezing van Israel tot dienst aan en tot zegen voor andere volken werd misverstaan, doet niets af aan de invloed die deze claim op het Europese kolonialisme heeft gehad.

Deze claim werd versterkt door de legitieme opdracht aan christenen gegeven om alle volken volgelingen van Jezus te maken (Mattheus 28: 19-20).

In theorie was de zendingsoverdracht erop gericht de blijde boodschap van bevrijding aan alle volken te brengen en hen de beginselen van gerechtigheid, barmhartigheid en liefde bij te brengen. In de praktijk betekende het echter dat men er tegelijkertijd het recht aan ontleende te koloniseren, te onderwerpen, te overheersen, van andermans land en bodemschatten te profiteren en de eigen, vermeende superieure cultuur aan de ander op te leggen. Dat het Europese kolonialisme, met alle heilzame en desastreuze gevolgen die het gehad heeft voor de inheemse volken, een produkt van het Europese christendom is, kan niet betwijfeld worden.

Naast de verkiezingsgedachte en de zendingsoverdracht als drijvende krachten achter het geclaimde recht tot expansie, dominantie en exploitatie, heeft een bepaalde visie op de mens een niet te onderschatten rol gespeeld. Het christelijke mensbeeld is voor het grootste deel gebaseerd op het scheppingsverhaal van Genesis, waarin een visie op de mens en diens plaats in de schepping wordt gegeven. Daar wordt in verband met de schepping van de mensen 'als het evenbeeld van God' gezegd: 'Zij zul-

Bundel over racisme

De bundel 'Imperial Monkey Business', die wij in november aangekondigd hebben in de BOA-editie van Amandla, is in Nederlandse vertaling verschenen in De Gids van april 1991. De bundel is samengesteld door Jan Breman en bevat bijdragen

van Wim F. Wertheim, Ann Stoler en Piet de Rooy. Het behandelt het Europees racisme in verleden en heden ten opzichte van gekoloniseerde volkeren. De Gids is een uitgave van Meulenhoff. Losse nummers zijn verkrijgbaar bij de boekhandel.

Dr. Cas Labuschagne

Foto: Fotobureau Groningen (EFG)

len heersen over de vissen van de zee en over het gevogelte des hemels en over al het kruipende gedierte dat op de aarde kruipt'. Als deel van de goddelijke zegen over de mens krijgt deze de opdracht: 'Weest vruchtbaar en wordt talrijk: vervult de aarde en onderwerpt haar; heerst over de vissen der zee en over het gevogelte des hemels en over al het gedierte dat op de aarde kruipt'. Trefwoorden zijn hier heersen, talrijk worden en onderwerpen. Het is duidelijk dat hier de wortels liggen van de gedachte van expansie, dominantie en exploitatie.

Geringheid

Deze gedachte wordt ook verwoord in Psalm 8, waarin in een gebed enerzijds gesproken wordt over de geringheid van de mens in het heelal en

anderzijds over diens heerserspositie op aarde: *'Aanschouw ik uw hemel, het werk van uw vingers, de maan en de sterren die Gij bereid hebt, wat is de sterveling, dat Gij zijner gedenkt, en het mensenkind, dat Gij naar hem omsiet? Toch hebt gij hem bijna goddelijk gemaakt, en hem met heerlijkheid en luister gekroond. Gij doet hem heersen over het werk uwer handen, alles hebt gij onder zijn voeten gelegd...'*

In het zogenoemde paradijsverhaal in Genesis 2 wordt een visie op de mens gepresenteerd, waarin zijn relatie tot de aarde, tot de dieren en de medemens aan de orde komt. Hij is een 'aardmens', die uit het stof van de aarde wordt geschapen, op de aarde aangewezen is en tot de aarde wederkeert, een wezen die geen 'partner' van de dieren is, maar ze 'namen' geeft, dat wil zeggen zeggenschap over ze heeft, en voor partnerschap

op de medemens is aangewezen. De mens wordt in de tuin geplaatst (symbool van de aarde als het ecosysteem waarin de mens leeft) om die 'te bewerken en te bewaren'.

Op basis hiervan werd en wordt de mens gezien als de 'kroon van de schepping' en als het centrum van het heelal. Op deze wijze ontstaat een antropocentrische visie op de schepping, waarin het primair om de mens zou gaan en waarbij deze als het belangrijkste geschapen wezen steeds in het middelpunt staat. In de loop van de tijd werd, mede op basis van deze arrogante claim, de opdracht tot heersen over en onderwerpen van het geschapene en tot talrijk worden gaandeweg opgevat als een vrijbrief tot ongelimiteerde expansie, dominantie en exploitatie. De natuur werd hoe langer hoe meer beschouwd als iets dat aan de menselijke wil onderworpen dient te worden, dat zonder respect gebruikt en uitgebuit mag worden. En zo is het geweld tegen de natuur en moeder aarde begonnen. De gedachte van de heerschappij van de mens over de schepping en de antropocentrische visie op de schepping, zorgden voor een mentaliteit die kenmerkend is geworden van de Europese mens. De natuur en het milieu hebben het geweten en verkeren daardoor tegenwoordig in een ongekende crisis.

Cas Labuschagne

Wordt vervolgd

Dr. C.J. Labuschagne werd in 1929 te Heilbron (Zuid-Afrika) geboren. Hij studeerde semitische talen en theologie aan de Universiteit van Pretoria. Van 1953 tot 1956 studeerde hij te Groningen. Terug in Zuid-Afrika werd hij predikant te Wolmaranstand (Transvaal); en begin 1959 lector aan de Universiteit van Pretoria. Met dr. Beyers Naudé was hij een van de oprichters van het Christelijk Instituut. Eind 1967 werd hij aan de universiteit te Groningen benoemd als lector in de Oud-Israëlitische letterkunde en de uitlegging van het Oude Testament. Hij is in bredere kring vooral bekend om zijn medewerking aan de etherleergangcolleges van de NCRV.

Abonnementen

Abonnementsprijs Amandla minimaal f18,50 per jaar. Giro 2648800 t.n.v. BOA, Oude Vest 79, 2312 XT Leiden

Adreswijzigingen

Adreswijzigingen uitsluitend schriftelijk, liefst door terugzending van het gecorrigeerde adresbandje.